पराशरः शाक्त्यः।अग्निः। त्रिष्टुप्।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्कर्हस्ते दधानो नर्या पुरूणि।
अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा॥ १.०७२.०१

अग्निः- सर्वभूतहितक्रतुः। हस्ते- बाह्वोः। पूरूणि- बहूनि। नर्या- वीर्याणि। दधानः- धारयन्। वेधसः- विधातुः। शश्वतः- सनातनानि। काव्या- दर्शनानि। नि- नितराम्। कः- करोति। विश्वा- सर्वाः। अमृतानि- अमृतविद्याः। सत्रा- युगपदेव। चक्राणः- कुर्वाणः। रयीणां रयिपतिः- दानयोग्यधनानां यदुत्कृष्टं तस्य पालकः। भुवत्- भवति ॥१॥

अस्मे वत्सं परि षन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः।
श्रमयुवः पदव्यो धियंधास्तस्थुः पदे परमे चार्वग्नेः॥ १.०७२.०२

विश्वे- सर्वे। अमूराः- अमूढाः। अमृताः- अमरणधर्ममिच्छन्तः। आत्मा अमृतमिति ज्ञानमिच्छन्त उपासकाः। अथवा उपासका अपि अमृता एव स्वरूपेण। नाविष्णुर्विष्णुमर्चयेदिति यथा। परि सन्तम्- परितः सन्तम्। अस्मे- अस्माकम्। वत्सम्- वात्सल्यपात्रम्। इच्छन्तः- कामयन्तः। न विन्दन्- न लेभिरे। श्रमयुवः- श्रमेण एकीभूताः। पदव्यः- अग्नेः पदवीमन्वेषमाणाः। धियंधाः- ध्यानवन्तः। अग्नेः- सर्वभूतहितक्रतोः। परमे पदे। तस्थुः ॥२॥

तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामिच्छुचिं घृतेन शुचयः सपर्यान्।
नामानि चिद्दधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः॥ १.०७२.०३

तिस्रः शरदः- संवत्सरत्रयम्। अग्ने। त्वा- भवन्तम्। शुचिम्- परिशुद्धम्। शुचयः- परिशुद्धाः। घृतेन- पूतमनसा। सपर्यान्- अपूजयन्। सपर पूजायाम्। यज्ञीयानि- पूजासंबन्धीनि। नामानि- मन्त्रात्मकान्यग्निनामानि। दधिरे- धृतवन्तः। मन्त्रान् जेपुरिति भावः। तन्वः- रूपाणि। सुजाताः- शोभनानि। असूदयन्त- प्रापितवन्तः। अग्निमन्त्रजपेन पुनर्जन्म शोभनं भवतीति भावः। अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम। स नो मह्या अदितये पुनर्दात्पितरं च दृशेयं मातरं च॥ इति श्रुतेः। अथवा अग्न्युपासनेन इदानीमेव दिव्यतनुप्राप्तिर्वा॥३॥

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया जभ्रिरे यज्ञियासः। विदन्मर्तो नेमधिता चिकित्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्॥ १.०७२.०४

बृहती रोदसी- महत्यौ द्यावापृथिव्यौ। आ- अत्यर्थम्। वेविदानः- ज्ञापयन्तः। यज्ञियासः- पूजयन्तः। प्र- प्रकर्षेण। रुद्रिया- रुद्रसंबन्धमन्त्रजपम्। जभ्रिरे- चक्रुः। नेमधिता- देवांशभूतः। नेम इत्यर्धस्येति यास्कः। देवानामर्धमंशं वा अनेन धार्यते इति नेमधिता। मर्तः- मनुष्यः। चिकित्वान्- ज्ञानी। परमे पदे- चिदाकाशे। तस्थिवांसम्- तिष्ठन्तम्। अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुम्। विदत्- अबुद्ध्यत्॥४॥

संजानाना उप सीदन्नभिज्ञु पत्नीवन्तो नमस्यं नमस्यन्। रिरिक्वांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः॥ १.०७२.०५

नमस्यम्- नमस्कारार्हमग्निम्। संजानानाः- सम्यक् जानन्तः। पत्नीवन्तः- सपत्नीकाः पत्न्युपलक्षितकुटुम्बसहिता वा। उप सीदन्- उपासते। अभिज्ञु- अभिगतजानुकाः। आभिमुख्येन प्रतिभा यथा भवति तथा वा। नमस्यन्- नमन्ति। रिरिक्वांसः- चित्तवृत्तिपृथग्भूताः। रिचिर् विरेचने। विचिर् पृथग् भावे। स्वाः- स्वेषाम्। तन्वा- रूपाणि। कृण्वन्त- दिव्यानि अकुर्वन्।

सखा- अग्नेर्मित्रभूताः। सख्युः- स्वमित्रभूतस्याग्नेः। निमिषि- दर्शने। रक्षमाणाः- स्वपूतभावनां पालयन्तः ॥५॥

त्रिः सप्त यद्गुह्यानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियासः।

तेभी रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूञ्च स्थातॄञ्चरथं च पाहि॥ १.०७२.०६

त्रिः सप्त- सप्त लोकाः सप्त सिन्धवः सप्त मरुत इति त्रिः सप्त तत्त्वानि। गुह्यानि- रहस्यानि। त्वे- त्वयि। इत्- एव। निहिता- निहितानि। पदानि- तानि पदानि। यज्ञियासः- यज्ञसंबन्धिन उपासका देवा वा। अविदन्- लेभिरे। तेभिः- तैः। अमृतम्- अमृतस्वरूपं सोमम्। रक्षन्ते- पालयन्ति। सजोषाः- समानप्रीतिस्त्वम्। पशून्- कवीन्। पश्यतीति पशुः। स्थातॄन् चरथम्- स्थावरजङ्गमं च। पाहि- रक्ष ॥६॥

विद्वाँ अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक्छुरुधो जीवसे धाः।

अन्तर्विद्वाँ अध्वनो देवयानानतन्द्रो दूतो अभवो हविर्वाट्॥ १.०७२.०७

क्षितीनाम्- भूमिकानाम्। वयुनानि- विद्याः। विद्वान्- जानासि त्वम्। अग्ने। जीवसे- जीवनाय। शुरुधः- शोकरोधकशक्तीः। आनुषक्- अनुषक्तं सन्ततं यथा भवति तथा। वि- विशेषेण। धाः- धारय। देवयानान् अध्वनः- अर्चिरादिकदेवयानमार्गान्। अन्तर्विद्वान्- जानन्नस्माकमन्तर्भवसि। देवयानानां सूक्ष्मं जानासीति वा। अतन्द्रः- आलस्यरहितः। हविर्वाट्- हव्यवाहकः। दूतः- देवानां दूतः। अभवः ॥७॥

स्वाध्यो दिव आ सप्त यह्वी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन्।

विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्वं येना नु कं मानुषी भोजते विट्॥ १.०७२.०८

दिवः- चिदाकाशसंबन्धिन्यः। स्वाध्यः- शोभनध्यानशीलाः। सप्त यह्वीः- सप्त महासिन्धवः। ऋतज्ञाः- प्रकृतिनियतिज्ञाः। रायः- संपदाम्। दुरः- द्वारम्। अजानन्। सरमा- सरणशीला देवशुनी। शुनी ज्ञानतृष्णायाः ज्ञानान्वेषणस्य ज्ञानलाभस्य च प्रतीकभूता। ऊर्वं- विस्तीर्णम्। दृळ्हम्- दृढम्। येन। मानुषी विट्। कम्- आनन्दम्। गव्यम्- तत् ज्ञानम्। विदत्- लेभे। ज्ञातवती वा। भोजते- अनुभवति ॥८॥

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम्।

मह्ना महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः॥ १.०७२.०९

ये। अमृतत्वाय। गातुम्- मार्गम्। कृण्वानासः- अकुर्वन्। ते। विश्वा- सर्वाणि। स्वपत्यानि- स्वशोभनसन्ततिवत् स्थितकर्माणि। आ तस्थुः- आस्थितवन्तः। मह्ना- महत्वेन। वेः- शोभनानुभवाय। वी खादने। शोभनगत्यै वा। वी गतौ। माता- जननी। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। पृथिवी- भूमिः। क्वचित् द्यावापृथिव्यौ शरीरचित्ताकाशयोः प्रतीकभूते। क्वचित् प्रकृतिचिदाकाशयोः। अत्र पृथिवी प्रकृतिरेव। तस्मात् सा अदितिरिति कथ्यते। अदितिरखण्डप्रकृतिः। महद्भिः पुत्रैः- महात्मभिः स्वपुत्रैर्देवैः। धायसे- धारणायै। वि- विशेषेण। तस्थे- तस्थौ ॥९॥

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन्दिवो यदक्षी अमृता अकृण्वन्।

अध क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन्॥ १.०७२.१०

यत्- यदा। दिवः अक्षी- दिव्यं चक्षुः। अमृताः- देवाः। अकृण्वन्- चक्रुः। तदा। अस्मिन्- अग्नौ। चारुम्- सुन्दरीम्। श्रियम्- लक्ष्मीम्। अधि नि दधुः- स्थापितवन्तः। अध- अनन्तरम्। अग्ने।

अरुषीः- तव ज्वालाः। सृष्टा न सिन्धवः- विसृष्टा नद्य इव। नीचीः- अधः। क्षरन्ति- प्रवहन्ति। अजानन्- ता देवा अजानन्॥१०॥